

KÖZLEMÉNYEK

MOLNÁR JÓZSEF

A MAGYAR KÖZTÁRSASÁGI ÉRDEMREND ÉS ÉRDEMÉREM 1946—1949

A Magyar Köztársaság kikiáltásával — 1946. február 1. — új államforma született, amely törvényszerűen megkezdte intézményei, rendszerei, szervezetei stb. kiépítését. Napirendre került kitüntetésrendszere kialakításának, illetőleg továbbfejlesztésének szükségessége is.

Az 1946 májusában alapított, majd adományozott „Magyar Szabadság Érdemrend”,¹ a demokratikus Magyarország első kitüntetése, egy lezárt korszak, a partizán- és ellenállási mozgalomban, valamint a felszabadító harcokban részt vettek érdemeinek elismerését dokumentálta.

Olyan új kitüntetés alapítását tervezték, amely a köztársaság építése és megerősítése érdekében kimagasló tevékenységet folytató személyek elismerését fejezi ki, látható jel formájában. Az érdemrendnek, mint kitüntető jelvénynek, azt az elképzelést kellett megvalósítania, hogy szimbólumával kifejezője a köztársaságnak, formájában és kivitelezésében reprezentatív, fokozataival pedig széles skálán nyújt lehetőséget az érdemek elismerésére.

A Nemzetgyűlés, a „Magyar Köztársasági Érdemrend és Érdemérem”² (a továbbiakban — KÉR)³ alapításával megteremtette a köztársaság kitüntetésrendszere alapját. A Nemzetgyűlés még számos kitüntetést alapított kimagasló munka-, sport-, fegyveres szolgálati, tudományos és művészeti teljesítmények és alkotások jutalmazására. Ezek az érdemrendek, díjak és érdemérmek együttesen alkották a köztársaság kitüntetésrendszerét, de alapját és gerincét, az alapító törvényben⁴ és az alapszabályokban⁵ megfogalmazottak szerint, vitathatatlanul a KÉR jelentette.

A KÉR történetének kutatására azért került sor, mert számos választ váró kérdés, nem egyértelmű megállapítás és gyakran abszurd vélemény hallható a kitüntetés formájának eredetére, a létező és ismert formaváltozatok keletkezésére, a le- és kicserélés mikéntjére, az érdemrendek viselésének megtiltására, összegyűjtésére, majd további sorsára stb. vonatkozóan.

E munkának nem lehet célja, hogy választ adjon arra a kérdésre, miért vált a KÉR kitüntetésértörténetünk mostohagyermekévé, de annyi bizonyos, hogy a szak-

1 *Dr. Besnyő Károly* (szerk.): *A Magyar Népköztársaság kitüntetései*. Budapest, 1979.

2 *Magyar Törvénytar.* Corpus Juris Hungarici. Alapította: Dr. Márkus Dezső. Millenniumi emlékkiadás. 1946. évi törvények. Franklin-társulat kiadása. XXI. törvénycikk a Magyar Köztársasági Érdemrend és Érdemérem alapításáról.

3 A KÉR — jelölés a kitüntetés névének jellegét, a Köztársasági Érdemrend rövidítését fejezi ki.

4 L. a 2. számú lábjegyzetet, 95. o.

5 *Magyar Közlöny*, 1946. december 28., 296. szám.

irodalomban — az alapító törvénytől és az alapszabálytól eltekintve — mindezekig egyetlen helyen, négy sorban és néhány vázlatos képen találunk csupán utalást arra, hogy a kitüntetés egyáltalán létezett.⁶

Alapítása

Születésének előzményei visszanyúlnak a „Magyar Szabadság Érdemrend” alapítási törvényjavaslata előterjesztésének időszakára. A Nemzetgyűlés honvédelmi, valamint alkotmányjogi és közjogi bizottsága 1946 május hónapban tartott ülésének egyike foglalkozott annak lehetőségével, hogy a Magyar Szabadság Érdemrenddel kitüntetettek körét kiszélesítik.

A fentiek bizonyítására idézzük a Törvénytár 1946. évi törvénycikkek gyűjteményéből a VIII. törvénycikk 2. * pontjának második bekezdését:

„A bizottság tárgyalása során felmerült annak lehetősége, hogy az érdemrenddel kitüntetendők köre terjesztessék ki azokra is, akik a demokratikus Magyarország megerősítéséért a faszizmusnak és a magyarság örök ellenségének leverése után szereztek, illetve a jövőben fognak szerezni érdemeket. Minthogy azonban az utóbb megjelölt érdemek nem teljesen azonos jellegűek azokkal, amelyeket a tárgyalás alatt álló törvényjavaslat kíván jutalmazni, ezért az együttes bizottság a tárgyaláson jelenlévő honvédelmi miniszter útján felhívta a kormányt arra, hogy a demokratikus Magyarország megerősítéséért a háború befejezése után szerzett, vagy jövőben szerzendő érdemek jutalmazása tárgyában terjesszen egy másik törvényjavaslatot a Nemzetgyűlés elé.”⁷

A kitüntetés alapítása szükségességét és az illetékesek ezzel való egyetértését bizonyítja, hogy az 1946. július 2-án előterjesztett törvényjavaslatot a minisztertanács már 3-án elfogadta, a Köztársaság elnöke pedig hozzájárult a törvényjavaslat Nemzetgyűlés elé terjesztéséhez.

Érdemes a törvényjavaslat miniszteri indoklásából néhány mondatot idézni annak érdekében, hogy megismerkedjünk az érdemrend alapításának indoklásával és igazolva lássuk azt a korábbi érvelésünket, hogy az érdemrend valóban kora kitüntetésrendszerének alapját jelentette.

„A viszonyosság elvén alapuló nemzetközi protokolláris érintkezés, valamint az a tény, hogy a múltban egy állam sem nélkülözhetette a katonai és polgári érdemek látható jelvényvel való jutalmazásának rendszerét, szükségessé teszi egy olyan rendjel alapítását, mely külföldiek és magyar honosok számára egyaránt adományozható, külön polgári és katonai tagozattal, 5 fokozattal.

Olyan rendjelle van szükség, mely mind politikai, mind adminisztrációs követelményeknek megfelel és ezáltal elesenék egyéb kitüntetések és jelvények használatának szükségessége, amivel elérnők azt, hogy ne essünk azoknak az országoknak hibájába, amelyek a sokféle ilyen jelvény használatával azok erkölcsi és politikai jelentőségét devalválják.”⁸

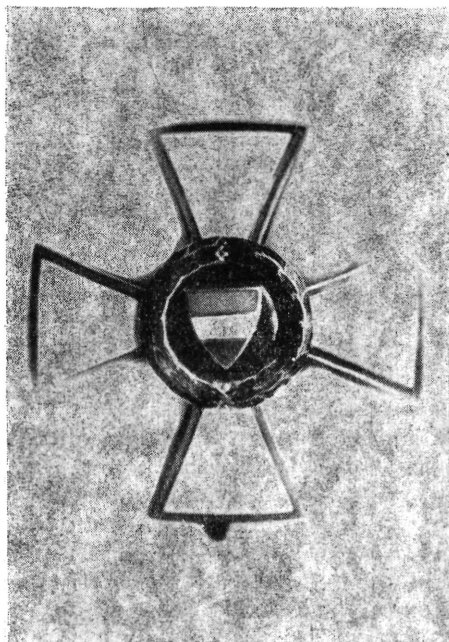
A Magyarország Nemzetgyűlése által alapított Magyar Köztársasági Érdemrend és Érdemérem⁹ 1946. szeptember hó 14-i hatállyal megszületett.

6 L. az 1. számú lábjegyzetet, 37. o.

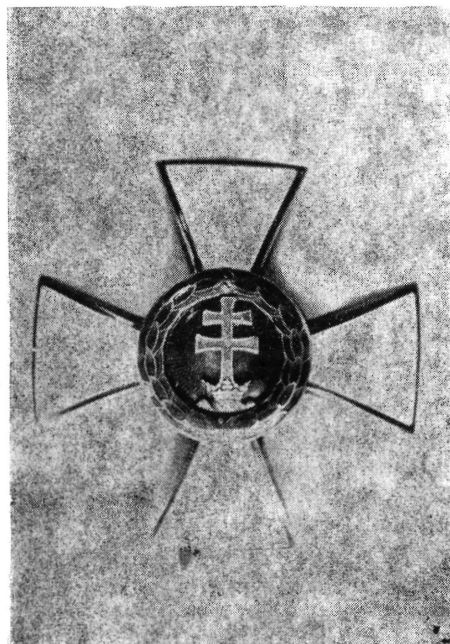
7 L. a 2. számú lábjegyzetet, 28. o.

8 L. a 2. számú lábjegyzetet.

9 A feldolgozás az Érdemérem (arany—ezüst—bronz fokozat) történetével csak annyiban foglalkozik, amennyiben az megegyezik a kitüntetés Érdemrend tagozatának általános, (alapítás, alapszabályok, adományozási időszak, megszüntetés, lecserelés stb.) történetével.

[1/A kép]

[1/B kép]

Külsőalakja

A KÉR nagy hasonlóságot (részben azonosságot) mutat az 1922-ben alapított „Magyar Érdemkereszt” (1935-től „Magyar Érdemrend”, a továbbiakban MÉR)¹⁰ kitüntetéssel, amely közel 10 000 adományozott darabjával¹¹ a Horthy-rezsim kitüntetésrendszerének egyik reprezentánsa volt.

A hasonlóság bizonyítására — az 1. sz. táblázatban (157. o.) összefoglaltak mellett —, az érdemrendek fokozatai közül kiragadott példaként, bemutatjuk a tisztii keresztet (1/A, B sz. kép).

Az összehasonlításokból azt a következtetést lehet levonni, hogy a két érdemrend fokozatainak jelvényei (a kereszték és csillagok) azonos verőszerszámokkal készültek, a középrészek szimbólumainak és feliratainak az 1. sz. táblázat szerinti változtatásával.

A múzeumok szakemberei és a numizmatikusok többsége állította ugyan a két érdemrend verőszerszámainak azonos voltát, de a bizonyítás érdekében előrelépés nem történt. Ahhoz pedig, hogy tudományosan bizonyított legyen a fenti következtetés és a szakemberek állítása, hivatalos dokumentumok felkutatása és nyilvánosságra hozatalára volt szükség.

Az Állami Pénzverő vezetése 1982. június 18-án engedélyezte a korabeli verőszerszámok megtekintését és tanulmányozását.

A Horthy-korszak több ezer érem-, jelvény- és kitüntetésverőszáma között

¹⁰ A MÉR jelölést és megnevezést, a „Magyar Érdemrend” rövidítéseként használják szak-, és gyűjtői körökben, valamint publikációkban. Az ÉREM, 1978/1. száma 33. o.

¹¹ *Felszeghy Ferenc*: A rendjelek és kitüntetések történelmünkben. Budapest, é.n. 451—459. o.

Összehasonlító táblázat

Szemponatok	MÉR	KÉR	Megjegyzés
Fokozatok	Sz. Koronával ékesített nagykereszt Nagykereszt Középkereszt a csillaggal Középkereszt Tiszti kereszt Lovagkereszt	— Nagykereszt Középkereszt a csillaggal Középkereszt Tiszti kereszt Kiskereszt	Mindkét érdemrendnél az adományozások ideje alatt a megnevezések és ékítmények (kardos, babérágas, láncos) vonatkozásában történtek módosítások.
Formák és méretek	Azonos fokozatok, (a kereszték és csillagok) formái és méretei azonosak.		
Zománcozás és színezés	A kereszték szárnyai fehér zománcúak, a középrész zöld zománc babérkoszorú övezte piros zománcmező. A csillagok szárnydíszítése azonos. A kereszték szárnyaíának 1 mm-es szegélye:		
	zöld zománc	piros zománc	
Szimbólumok és feliratok	Előlap: középrészben: kettős kereszt	Előlap: középrészben: nemzetiszín címerpajzs	
	Hátlap: SI.DEUS.PRO.NOBIS. QUIS.CONTRA.NOS.	Hátlap: „1946” felirat olvasható	

megtaláltuk a MÉR valamennyi fokozatának (keresztek és csillagok) — leltárilag is nyilvántartott — szerszámait.

Írásos dokumentum hiányában olyan személyt, hitelt érdemlő tanút kellett felkutatni, aki bizonyítani tudta, hogy a KÉR jelvényeinek készítéséhez valóban a fellett, illetve meglévő Horthy-kitüntetés verőszerszámait használták fel.

Sikerült végül is megtalálni az Állami Pénzverő egy nyugdíjas technikusat, aki a KÉR tervezési és készítési (verési) munkáiról értékes információt adott.

Idézzük visszaemlékezéséből azokat a részleteket, amelyek bizonyítják a két érdemrend keresztjeinek és csillagjainak azonos verőszerszámmal történt készítését:

„Határozottan emlékszem a Magyar Köztársasági Érdemrend kitüntetés készítésének körülményeire. Ez volt a Magyar Szabadság Érdemrendet követően a második kitüntetés amit az Állami Pénzverő készített. Komoly feladatot jelentett az érdemrend megkonstruálása, mert nem kaptunk jóváhagyott tervet a kitüntetés formáját illetően. Olyan nagybani eligazítást kaptunk az Elnöki Hivataltól, hogy esztétikus, kifejező és alapvetően gyorsan elkészíthető legyen az érdemrend, a meghatározott fokozatokban.

Kézenfekvőnek látszott egy már meglévő szerszámkészlet felhasználása a gyártáshoz. A Magyar Érdemrend kitüntetés, vagyis a szerszámainak az alkalmazását találtuk a legmegfelelőbbnek, mert formája és fokozatai a kitüntetésnek — eltekintve a kettőskereszt szimbólumtól és a hátoldalon lévő latin szövegtől — megfeleltek annak az elvárásnak, amelyet követelményként kaptunk az Elnöki Hivataltól.

Az érdemrend formájának véglegesítése, az Elnöki Hivatalnál folytatott többszöri megbeszélés eredményeként úgy rögződött, hogy a középrészbe, Iván István elgondolása és terve alapján, egy Árpádház-címer került. A megbeszéléseken, melyek az Elnöki Hivatalnál folytak, többnyire másodmagammal, Iván Istvánnal vettünk részt, ő a tervezési, én a kivitelezési szakterületet képviseltem.”¹²

A Takó István visszaemlékezéséből idézett sorok bizonyítják a KÉR verőszerszámainak eredetét és megnevezik Iván István ötvösművészt,¹³ a jelvények tervezőjét. A tervező munka a kitüntetés külalakjának megválasztását, az elő- és hátlap középrész szimbólumainak megalkotását, a keresztoszlopok szélei zománccsínének megválasztását, a jelvény babérkoszorú ékítményének elhelyezését és a nagykereszt láncának megkonstruálását jelentette.

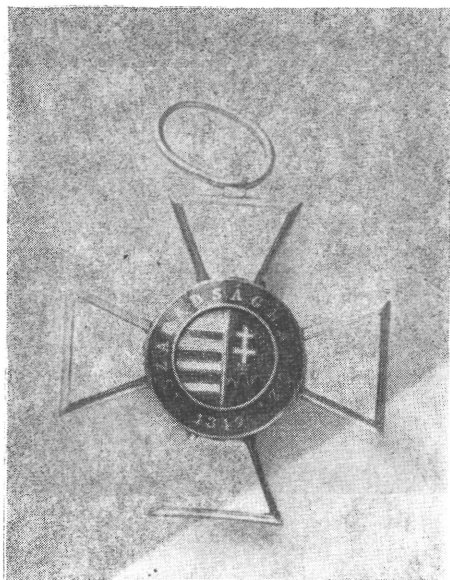
Az érdemrend külalakjának megválasztásához és a középrész előlapja szimbólumának megtervezéséhez néhány gondolat kívánczik. Tudatosan említettük — a fenti sorokban — a tervező munka *első feladatáaként* a kitüntetés külalakjának megválasztását, amely nem egyszerűen a MÉR kizárólagos lehetőségét jelentette.

A visszaemlékezés ugyan „kézenfekvőnek” nevezi az új érdemrend készítéséhez az akkor már meglévő MÉR verőszerszámainak felhasználását, létezett azonban másik alternatíva is.

1946-ban, a tervezés és gyártás időszakában és jelenleg is (1986), az Állami Pénzverő szerszámgyártójában a MÉR verőszerszámait mellett, az 1943-ban alapított és készített Magyar Szent Korona Rend kitüntetés összes verőszerszáma is megtalálható. Mindkét kitüntetés fokozatai — nagykeresztől a lovagkeresztig — azonosak egymással. Azt akarjuk ezzel bizonyítani, hogy a tervezőnek volt lehetősége az új kitüntetés, a Magyar Köztársasági Érdemrend gyártásához a MÉR és a Magyar

¹² Takó István (1904—) 1926-tól 1964-ig (katonai szolgálatának idejétől eltekintve) technikai munkakörben dolgozott az Állami Pénzverő kitüntetéskészítő részlegénél. Visszaemlékezése (1983. május 14.) a szerző magángyűjteményében.

¹³ Iván István (Szombathely, 1905. június 23 — Budapest, 1967. december 25.) Az Iparművészeti Főiskolán Reményi Józsefnél és Csajka Istvánnál tanult. Mint a Budapesti Pénzverde vésnök, majd 1949—1967-ig az Állami Pénzverő műteremvezetője, számos kiváló emlékérmét készített. Magyarország fém- és papírpénzei 1926—1976. c. kiadvány. Magyar Éremgyűjtők Egyesülete, Budapest, 1977

[2. kép]

[3. kép]

Szent Korona Rend verőszerszámai között választani. És hogy mégis az előbbire esett a választás, az nem tulajdonítható a véletlennek.

Bizonyosak lehetünk abban, hogy Iván István tervező ötvösművész ismerte az 1848—49-es szabadságharc hősei számára tervezett és néhány példányban elkészített „Magyar Szabadságharc Érdemkereszt”¹⁴-et (2. sz. kép), amelynek formája azonosnak mondható a MÉR-rel. Tudatosan választotta tehát a Köztársaság új kitüntetése készítéséhez a MÉR verőszerszámaint, azzal a meggyőződéssel, hogy a forma-hasonlóságban örökölteti a szabadságharc hagyományának egyik emlékét.

Ugyancsak kifejezésre jutott a tervező nemzeti érzése, hagyománytisztlete az érdemrend előlapja középrészének megtervezésénél. Az itt alkalmazott címer nem más, mint a XIII. század első felétől az Árpád-házi királyok pecsétjein és pénzein feltüntetett háromszög alakú, többször vágott (vízszintesen osztott) címerpajzs (3. sz. kép) nemzeti színű hasonmása.

A fentiek ismeretében határozottan állíthatjuk, hogy a „Magyar Köztársasági Érdemrend és Érdemérem” külalakja és szimbóluma — a tervező tudatos munkájának eredményeként — nemzeti és haladó hagyományaink hű kifejezője.

Fokozatai

A KÉR-t alapító 1946. évi XXI. Törvénycikk 1. § (2) pontjában, valamint az alapszabályokban¹⁵ meghatározott, majd az alapszabályok kiegészítésében¹⁶ továbbfejlesztett fokozatrendszer felépítése a következő:

¹⁴ Dr. Makai Ágnes: A Kossuth-emigráció arany érdemkeresztjei. Hadtörténelmi Közlemények, XXI. évf. Budapest, 1974. 3. sz.

¹⁵ Magyar Közlöny, 1946. december 28., 296. sz.

¹⁶ Magyar Közlöny, 1947. október 10., 30. sz.

— nagykereszt lánccal (államfők részére adományozható)

— babérággal ékesített nagykereszt (kormányelnökök és hasonló tisztséget viselők részére adományozható) (háttoldal, 4. sz. kép)

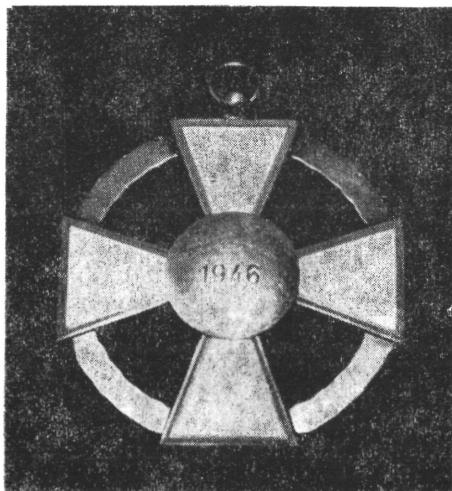
— nagykereszt;

— középkereszt a csillaggal;

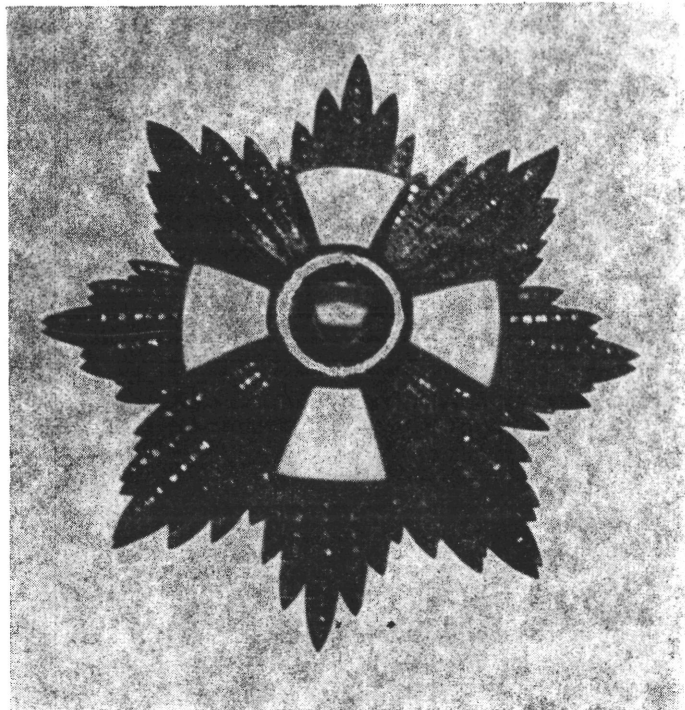
— középkereszt;

— tiszti kereszt;

— kiskereszt.

[4. kép]

[5. kép]

A nagykereszthez nyolcsugarú, bal mellre tűzendő csillag járt. (5. sz. kép) A babérággal ékesített nagykereszt (a továbbiakban — babérágas nagykereszt) járó csillagról leírást nem találtunk. Létezését, illetőleg adományozását a múzeumokban hagyatékként őrzött, vagy az Elnöki Tanács által múzeum gyűjteménye részére kül-

dött, valamint a HM kiutalásaként nyilvántartott példányok bizonyítják. Nemegy magángyűjtő is dicsekedhet birtoklásukkal.¹⁷

A Magyar Népköztársaság kitüntetései c. kiadványban a KÉR fokozatainak sorolásánál a következőket olvashatjuk:

„Az Érdemrendnek 5 fokozata volt: nagykereszt (államfők részére láncsal és aranycsillaggal)...”

A kutatás során az írásos dokumentumok között „aranycsillag” megnevezéssel — a fenti említésen kívül — nem talákoztunk. A KÉR adományozásának időszakában „nagykereszt láncsal” adományozás két alkalommal történt (2. és 3. sz. táblázat, 162., 163. o.). Sajnos arról, hogy a láncos nagykeresztrel együtt járt-e az aranycsillag adományozása, vagy arról, hogy a két kitüntetés további sorsa (kicszerelése, visszaküldése, megőrzése stb.) hogyan alakult, nem tudtunk hitelt érdemlő információt szerezni. Az Országos Hadtörténeti Múzeum Éremtárában lévő — HM kiutalásból származó — egyetlen ismert példány mellett sem található az aranycsillag.¹⁸

A fokozatok megjelölésénél gyakran találkozunk azzal a helytelen gyakorlattal, hogy a babérággal ékesített nagykeresztet, babérkoszorús nagykeresztnek nevezik. Ez abból a szerencsésnek nem mondható körülményből adódik, hogy az érdemrend külalakja és az elnevezése értelmileg nem „fedik” egymást. A „babérággal ékesített” elnevezésű nagykereszt ugyanis egy „babérkoszorú ékítményű” nagykereszt. A KÉR alapszabályok kiegészítése világosan meghatározza:

„A babérággal ékesített nagykereszt 3 mm széles, egymásba fonódó babérkoszorúban elhelyezett nagykereszt.”¹⁹

A 4. sz. táblázat (164. o.) bemutatja a KÉR állampolgárság, fokozat és szám szerinti adományozását. A gyors áttekinthetőség igényének kielégítésére adjuk az alábbi összesítést.

*A KÉR adományozotti fokozatai és darabszáma
1947—1949*

— nagykereszt láncsal	2
— babérággal ékesített nagykereszt	10
— nagykereszt	121
— középkereszt a csillaggal	165
— középkereszt	202
— tisztí kereszt	403
— kiskereszt	561

Összesen:

1464

---

¹⁷ A nagyobb múzeumok és magángyűjtők birtokában lévő KÉR példányokról összeállított kimutatások a szerző magángyűjteményében.

¹⁸ Országos Hadtörténeti Múzeum, Éremtár. Ny. sz. 0374/É. A láncos, a váll- és a nyakszalagos érdemkeresztnek és a hozzájuk tartozó csillagok adományozásánál az általános gyakorlat az volt, hogy a keresztet és a csillagot egy dobozba helyezték el, értelem szerűen, hiszen egy kitüntetés volt. Az Országos Hadtörténeti Múzeumban lévő láncos nagykereszt önálló dobozba van elhelyezve, ami arra enged következtetni, hogy azt aranycsillag nélkül tervezték, illetve adományozták.

¹⁹ L. a 16. számú lábjegyzetet.

*Magyar állampolgárok részére 1947-ben adományozott
nagykeresztek személy és fokozat szerinti megoszlása*

Sor- szám	Név	Hivatali tisztség, beosztás	NK* lánc- cal	NK ba- bér- ággal	NK	MK** szám
1.	Nagy Ferenc	miniszterelnök	—	—	+	26
2.	Vargha Béla	Nemzetgyűlés eln.	—	—	+	26
3.	Rákosi Mátvás	államminiszter	—	—	+	26
4.	Szakasits Árpád	államminiszter	—	—	+	26
5.	Dinnyés Lajos	honvédelmi miniszter	—	—	+	136
6.	Károlyi Mihály	MNK v. elnöke	—	+	—	149
7.	Rákosi Mátvás	miniszterelnök h.	—	+	—	249
8.	Szakasits Árpád	miniszterelnök h.	—	+	—	249
9.	Nagy Imre	Országgyűlés eln.	—	—	+	249
10.	Dr. Molnár Erik	miniszter	—	—	+	249
11.	Rajk László	miniszter	—	—	+	249
12.	Bán Antal	miniszter	—	—	+	249
13.	Rónai Sándor	miniszter	—	—	+	249
14.	Gerő Ernő	miniszter	—	—	+	249
15.	Dr. Ortutay Gyula	miniszter	—	—	+	249
16.	Dr. Riesz István	miniszter	—	—	+	249
17.	Veres Péter	miniszter	—	—	+	249
18.	Dr. Mihályfi Ernő	Elnöki Hiv. Főnök	—	—	+	249
19.	Dobi István	államminiszter	—	—	+	249
20.	Dr. Nyárádi Miklós	miniszter	—	—	+	249
21.	Szabó Árpád	miniszter	—	—	+	249
22.	Dr. Gyöngyösi János	v. külügyminiszter	—	—	+	265
23.	Dr. Erdei Ferenc	v. belügyminiszter	—	—	+	265
24.	Vas Zoltán	államtitkár	—	—	+	265
25.	Dr. Antall József	v. újjáépítési miniszter	—	—	+	265
26.	Dr. Oltványi Imre	miniszter	—	—	+	265
27.	Tildy Zoltán	Közt. Elnök	+	—	—	270
28.	Dinnyés Lajos	miniszterelnök	—	+	—	274
29.	Kodály Zoltán	zeneszerző	—	—	+	294
Összesen:			1	4	24	

* Nagykereszt

** Magyar Közlöny

Külsőalakváltozatai

A KÉR ismertett és képeken bemutatott fokozatai mellett léteznek még: babérágas (6. sz. kép, 165. o.), amelynek valóban babérág az ékítménye, kardos-babérágas ékítményű (7. sz. kép, 165. o.) és zománczatlan címerpajzsú változatok.

A babérágas és kardos-babérágas változatokat szintén a MÉR azonos ékítményű (babérág, kard) jelvényeinek verőszerszámaival készítették.

Idézzük Takó István erre vonatkozó visszaemlékezését:

„Több változatot készítettünk a meglévő szerszámokkal, így került — bemutatási mintaként — legyártásra egy babérágas, kardos változat is... A kardos változat gyártását azzal az indokkal vetették el, hogy a hadiékítmény — mármint a kard —

*Magyar állampolgárok részére 1948-ban adományozott
nagykeresztek személy és fokozat szerinti megoszlása*

Sor- szám	Név	Hivatali tisztség, beosztás	NK* lánc- cal	NK ba- bér- ággal	NK	MK** szám
1.	Szekfü Gyula	rk. követ és megh. miniszter	—	—	+	1
2.	Révész Géza	rk. követ és megh. miniszter	—	—	+	26
3.	Szántó Zoltán	rk. követ és megh. miniszter	—	—	+	53
4.	Farkas Mihály	országgyűl. képviselő	—	—	+	62
5.	Révai József	országgyűl. képviselő	—	—	+	62
6.	dr. Csornoky Viktor	rk. követ és megh. miniszter	—	—	+	100
7.	Safrankó Emánuel	rk. követ és megh. miniszter	—	—	+	100
8.	Széll Jenő	rk. követ és megh. miniszter	—	—	+	100
9.	Bognár József	Budapest polgármestere	—	—	+	150—151
10.	Gerő Ernő	külgyminiszter	—	+	—	157
11.	Szakasits Árpád	Közt. elnök	+	—	—	
<i>Összesen:</i>			1	1	9	

* Nagykereszt

** Magyar Közlöny

Megjegyzés: 1949-ben magyar állampolgárok nem részesültek Nagykeresztes kitüntetésben.

nem szükséges, mert az érdemrend békejellegű kitüntetés. A kardos változathoz csak egy darab (tervezési példány) készült.”

Szerencsés véletlenek sorozata folytán e különleges ékítményű érdemrendek — egy babérágas és egy kardos-babérágas nagykereszt — kifogástalan állapotban Véghelyi József harkányi lakos magángyűjteményében találhatók (1983). Az érdemrend jelvények szalag nélküliek.

A babérágas és kardos-babérágas példányok bemutatási mintadarab voltát az is bizonyítja, hogy mindkettő hátlapja sima, évszámozatlan. Mint mintadarabnak, természetesen elegendőnek bizonyult az előlap figurális részének a kimunkálása.

A KÉR fokozataiból készültek és léteznek — a már említettek szerint — olyan változatok, amelyek címerpajzsairól hiányzik a nemzeti színű zománcozás.²⁰ Gyűjtők kollekcioiban, ha nem is gyakran, de fellelhető egy-egy zománcozatlan címerpajzs (a továbbiakban — z. címer) érdemrend. Az ilyen érdemrendek azonos fokozataiból több is létezik, tehát nem egy-egy egyedi példányról van szó, mint az ékítményes változatoknál, hanem arról, hogy a KÉR jelvényeiből sorozatok készültek, z. címerrel. Létezésük tehát szélesebb körben ismert, mint az ékítményes változatoké. A szakembereket, de főképpen e példányok birtoklóit, az érdeklő első-

²⁰ A keresztek szárnyai zománcozottak, a középrész címere zománcozatlan, vízszintes osztásainak rovátkázása megfelel a heraldika színjelző gyakorlatának, mely szerint a vörös (piros) függőlegesen, az ezüst (fehér) sima, rovátkázatlan, a zöld jobbrairánt irányban rovátkázott.

Az adományozott érdemrendek állampolgárság, fokozat és szám szerinti
összesített kimutatása.
1947. január 15—1949. október 12.

Sor- szám	Állampolgárság	NK* lánc- cal	NK ba- bér- ággal	NK	KK** csil- lag- gal	KK	Tiszti ke- reszt	Kis- ke- reszt	Ösz- sze- sen
1.	Magyar	2	5	33	57	112	282	451	942
2.	Szovjet	—	—	4	18	4	31	13	70
3.	Bolgár	—	—	15	6	4	3	1	30
4.	Lengyel	—	3	7	11	16	9	11	56
5.	Román	—	1	16	20	13	16	20	86
6.	Csehszlovák	—	—	14	16	16	24	20	90
7.	Jugoszláv	—	1	17	17	7	5	8	55
8.	Svéd	—	—	14	17	14	19	24	88
9.	Dán	—	—	1	1	5	8	10	25
10.	Angol	—	—	—	1	2	4	1	8
11.	Amerikai	—	—	—	—	1	—	—	1
12.	Görög	—	—	—	—	2	—	1	3
13.	Francia	—	—	—	—	5	—	—	5
14.	Spanyol	—	—	—	—	1	2	1	4
15.	Olasz	—	—	—	1	—	—	—	1
Összesen:		2	10	121	165	202	403	561	1464

* Nagykereszt

** Középkereszt

sorban, hogy az általuk különlegesnek vélt érdemrendek eredeti, adományozott példányok-e, hogyan és miért készültek. Már előljáróban szükségesnek tartjuk megjegyezni, hogy a megtekintett z. címerű érdemrendek egyikének sem volt bizonyítható az adományozása.

Oklevéllel bizonyított z. címeres érdemrendek adományozásának felfedezése komoly előrelépést jelentene a kutatásban. Az adományozás időpontjából, vagy a kitüntetett személy társadalmi szerepéből (diplomata, katona, külföldi állampolgár stb.), a kitüntetés indoklásából esetleg következtetni lehetne a jelvény készítésének körülményeire.

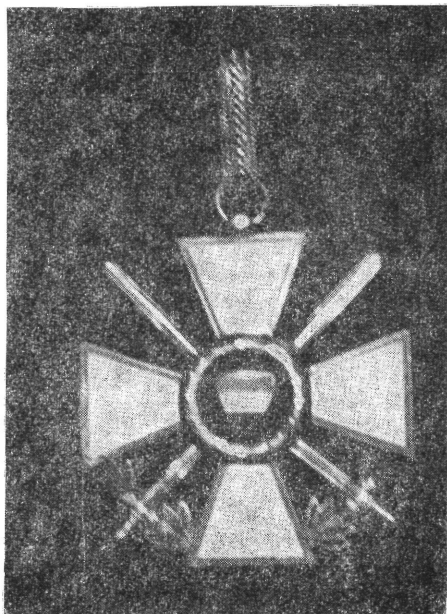
Irártári és más írásos dokumentációk hiányában, utolsó lehetőségként — a fentiekre alapozva — abban reménykedtünk, hogy múzeumok anyagában, érdemrendtulajdonosoknál, vagy örökösöknél megőrzött kitüntetések között találunk oklevéllel igazolt z. címerű érdemrendet. Mindössze 8 érdemrendet tudtunk felderíteni (5. sz. táblázat, 165. o.), amelyek adományozása oklevéllel bizonyítható, ezenkívül múzeumok tulajdonában 22 érdemrendet, amelyek eredetiségéhez kétség nem férhet. Valamennyi zománczott címerpajzsú. Ezek alapján határozottan állíthatjuk, hogy *csakis azok az érdemrendek adományozottak (eredetiek), amelyek címerpajzsa — A Magyar Köztársasági Érdemrend és Érdemérem alapszabályai 2. pontjában meghatározott — nemzeti színű zománczósú.*²¹

A z. címerű érdemrend jelvények készítésének története, feltételezésünk szerint,

21 L. a 15. számú lábjegyzetet.

[6. kép]

[7. kép]

5. sz. táblázat

K i m u t a t á s
az azonosított (adományozási oklevéllel bizonyított)
és megtekintett Érdemrendekről

Sor- szám	Név	Foglalkozás, hiva- tás, tisztség	Adományozás ideje	Fokozat
1.	Szalvay Mihály	vezérőrnagy	1948. március 10.	Tiszti kereszt
2.	Dr. Ajtay Miklós	miniszteri osztálytanácsos	1947. március 1.	Kiskereszt
3.	Dr. Mihályfi Ernő	miniszter	1947. november 1.	Nagykereszt
4.	Zentai Vilmos	honv. államtitkár	1947. november 1.	Középkereszt
5.	Dinyés Lajos	miniszterelnök	1947. december 3.	Babérággal ékesít- tett nagykereszt
6.	Papp-Kökényesdy Sándor	testőr-vezérőrnagy	1947. február 27.	Tiszti kereszt
7.	Rudas László	filozófus	1948. május 1.	Középkereszt

K i m u t a t á s
a Magyar Köztársasági Érdemrend megtekintett példányairól,
lelőhely- és fokozati megjelöléssel
(1983. január 1.)

Találhatóság helye	Nagy- kereszt láncal	Babérággal ékesített nagyker.	Ósillag a babérágas nagyk.	Nagy- kereszt	Ósillag a nagyker.	Közép- kereszt	Óllag a középk.	Tiszti kereszt	Kis- kereszt	Összesen
Magyar Nemzeti Múzeum	—	1	1	2	2	1	1	1	2	11
Országos Hadtör- téneti Múzeum	1	1	1	1	1	2	1	4	1	13
Magyar Munkás- mozgalmi Múzeum	—	1	1	—	—	3	—	1	1	7
Kitüntetetteknel és családtagoknál	—	—	—	—	—	1	—	—	1	2
Magángyűjtemé- nyekben	—	4	2	9	6	9	8	8	16	62
<i>Összesen:</i>	1	7	5	12	9	16	10	14	21	95

a következő volt. Az Állami Pénzverőben a Köztársaság megszűnése és a Népköztársaság megalakulása időszakában még számos gyártás alatt lévő KÉR jelvény lehetett. Az államforma megváltozásával egyik napról a másikra nem szűnt meg a KÉR jelvényeinek sem adományozása, sem gyártása. Bizonyítéka ennek az, hogy 1949. október 12-én — majdnem két hónappal a Köztársaság megszűnése után — még történt adományozás.²²

Az érdemrend jelvényeinek készítésénél a különböző fokozatú kereszték mint alaptestek, a címerpajzsok mint kiegészítmények külön-külön kerültek zománcégetésre, majd összeszerelésre. Nem nehéz elképzelni, hogy a készítés folyamatában lévő, de már „törvénytelenített” érdemrendek jelvényeinek néhány sorozatát gyorsított eljárással igyekeztek befejezni oly módon, hogy a „legpepecselőbb” munkát, a parány méretű, három színű címerpajzs zománcozását elhagyták és a zománcozott keresztekre rögzítették a zománczatlan címerpajzsokat. Elképzelésünk valószínűségét az is alátámasztja, hogy Takó István visszaemlékezésében nem tesz említést z. címerű jelvények tervezéséről, vagy készítéséről.

²² *Magyar Közlöny*, 1949. október 15., 216. sz.

A KÉR nagykeresztje vállszalaggal, a középkereszt nyakszalaggal, a kiskereszt mellre tűzve viselhető háromszög alakú szalaggal került rendszeresítésre, illetőleg adományozásra. Utalást a szalagok színezetére és méreteire az érdemrend alapszabályaiban találunk:

„...polgári tagozatának szalagjai élénkpiros színű, a szalag felső harmadában egy-egy 5 mm széles fehér alapon futó 3 mm széles piros-fehér-zöld sávval, katonai tagozatának szalagja sötétvörös színű, közepén 5 mm széles...”

A múzeumok anyagában és a magángyűjteményekben megtekintett, közel 100 db érdemrend (6. sz. táblázat, 166. o.) szalagjának mindegyike polgári tagozatú. Nagy a valószínűsége annak, hogy katonai tagozatú (a továbbiakban — kt.) szalaggal ellátott érdemrend nem került adományozásra és nem is készítettek ilyen szalagváltozatot. Feltételezhető, hogy már az első kitüntetések adományozása előtt problémát okozott a polgári, vagy kt. szalaggal történő adományozás. Nem lehetett egyértelmű annak az elbírálása, hogy egy katonaszemély polgári tevékenységének érdemeiért, vagy egy diplomata katonai jellegű munkájának elismeréséért milyen tagozatú szalaggal ellátott érdemrendet kapjon. Külföldi missziók, konzulátusok és követségek katonai tagjai nem kis számban részesültek kitüntetésben segélyezési, kulturális és hasonló polgári jellegű területen végzett kiemelkedő tevékenységért, ugyanakkor „civil” diplomaták kaptak kitüntetés formájában magas elismerést katonainak minősíthető tevékenységért. A kt. szalag alkalmazása elkerülésének oka az is lehetett, hogy az ország akkori helyzetében, a gazdasági talpraállás és megerősödés szorgalmazásának időszakában, a kitüntetések militáris jellegű megkülönböztetésének nem volt tartalmi értelme és értéke. Az, hogy feltételezéseink valóban okai voltak-e a kt. szalag mellőzésének, hitelt érdemlően azonban nem bizonyított.

A *vállszalag* 100 mm széles, 1600 mm hosszú, széleitől 1/3—1/3-nyi távolságra 5 mm széles fehér alapon 3 mm széles nemzeti színnel sávozott, fele részénél összehajtott, a jobb vállon átvetve a bal csípőnél rózsával összevarrva viselhető. A rózsza 65 mm átmérőjű, 13 mm magasságú korong, melynek palástborítása és belső díszje a szalag anyagából van kialakítva. A rózsza szalagcsokron fekszik (az érdemrend nagykeresztje piros zsinóron a rózsára van függesztve).

A vállszalagnak két változata ismert. Az 1947-ben adományozottak 3 részből vannak szöve és hosszirányban összevarrva, az 1948-ban és 1949-ben adományozottak egy darabból készültek. Mindkét változat anyagminősége, színezete és mérete azonos.

A *nyakszalag* 40 mm széles, 500 mm hosszú, széleitől (hasonlóan a vállszalaghoz) 1/3—1/3-nyi távolságra nemzeti színnel sávozott; a középrészére fűzött érdemrenddel (középkereszt) nyakba akasztva viselhető.

A *kiskereszt-szalag* háromszög alakú formája a nyakszalag szalaganyagából, a lovagkeresztek általánosan ismert szalagformájával azonos módon hajtogatva és varrva készült.

Gyűjtők körében ma is vitatott kérdés a KÉR kiskeresztje kt. szalagjának létezése. Arról van szó, hogy néhány magángyűjtő birtokában léteznek olyan kiskeresztek, amelyek szalagjait eredeti kt-nak mondják.

Kétségtelen, hogy a nevezetes szalagok az alapszabályban meghatározottakkal alapszínükben (sötétvörös), illetve a fehér- és nemzetiszín sávozás elhelyezésében (középen) megegyeznek.

Anyagminőségük is azonos a KÉR váll- és nyakszalagjával. Eltérés egyedül a fehér- és nemzetiszínű sávok méreteiben tapasztalható.

Az alapszabály 5 mm széles fehér alapon futó 3 mm széles piros-fehér-zöld sávot határoz meg, a vitatott szalagon 6,5 mm széles fehér alapon 5 mm széles a nemzeti-

szín. Elképzelhető, hogy a szalag szövésénél nem követték az alapszabály előírásait. Ha ez így történt akkor a KÉR kiskeresztje kt. szalaggal is adományozásra került. Ez azonban csak föltételezés.

Adományozása, hatálytalanítása, ki- és felcserélése

Az alapszabály 1. pontja az adományozhatóság érdem, állampolgárság és tagozat (polgári, katonai) szerinti előírásait, valamint az adományozás előterjesztése és jóváhagyása rendjét szabályozza.

Az adományozást, teljes szövegében gépelt formában, névre szóló okirat dokumentálja, az érdemrend fokozatának megjelölésével.²³

1947. január 15-től, az első kitüntetés adományozásától — Nagy Ferenc miniszterelnöknek — 1949. október 12-ig, az utolsóig — Péter Gábor r. altábornagynak — nem kevesebb, mint 1464 alkalommal (4. sz. táblázat, 164. o.) történt adományozás:

1947-ben	555 alkalommal
1948-ban	676 alkalommal
1949-ben	233 alkalommal.

31 személy részesült kétszeri adományozásban.

59 esetben tüntettek ki magyar állampolgárt, az érdemrend nagykeresztjének valamely fokozatával (2. és 3 sz. táblázat, 162., 163. o.).

Hatálytalanításáról, a „Magyar Népköztársasági Érdemrend és Érdemérem” 1949. október hó 24-én kelt alapítási rendelete 6. §-ának 1. és 2. bekezdése intézkedik:

„6. § (1) „A Magyar Köztársasági Érdemrend és Érdemérem” alapításáról szóló 1946. XXI. törvény hatályát veszti és a kitüntetéssel járó jogok a jelen törvényerejű rendelet hatálybalépésének napjával megszűnnek.

(2) Az előző bekezdésben megszüntetett »Magyar Köztársasági Érdemrend és Érdemérem« helyett a volt tulajdonosok részére 1950. évi április hó 4. napjáig a jelen törvényerejű rendelet 1. §-ának (1) bekezdésében alapított Magyar Népköztársasági Érdemrend és Érdemérem megfelelő fokozatát lehet adományozni.”²⁴

A körrendelet kiegészítéseként a következők olvashatók:

„Hozzáfűzésem: A »Magyar Köztársasági Érdemrend és Érdemérem« jelvényei, a szalagsávokat is ideértve, jelen körrendeletem megjelenése után nem viselhetők.

Budapest, 1949. október 29.”

Az idézett rendelet 2. bekezdése a KÉR helyett a Magyar Népköztársasági Érdemrend és Érdemérem adományozásának *lehetőségét* és nem a kötelezőségét határozza meg.

A rendelet megjelenését követően a Minisztertanács Elnöki Hivatala az alábbi szövegű felhívással fordult a KÉR tulajdonosaihoz:

„1. Felhívjuk figyelmét, hogy a Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1949. évi 12. sz. törvényerejű rendeletének 6. § (1) bekezdése értelmében a Magyar Köztársasági Érdemrend és Érdemérem kitüntetéssel járó jogok — köztük a viselésre vonatkozó jog is — a hivatkozott törvényerejű rendelet hatálybalépésének napjával, vagyis 1949 évi október hó 24-ével megszűntek.

Éppen ezért felkérjük, hogy a Magyar Köztársasági Érdemrend és Érdemérem birtokában lévő jelvényeit (tok, szalag stb.) Hivatalunkhoz mielőbb visszajuttatni szíveskedjék.

²³ Eredeti adományozási oklevél fotókópiája (7646/1947. M. E.) a szerző magángyűjteményében.

²⁴ Magyar Népköztársasági Érdemrend és Érdemérem alapítása. *Honvédségi Közöny*, 1949. november, 31. sz.

2. Egyben felkérjük, hogy a mellékelten megküldött »Személyi lap«-ot megfelelően kitöltve postafordultával Hivatalunkhoz ugyancsak visszajuttatni szíveskedjék.

*Minisztertanács Elnökének Hivatala
Elnöki Főosztály*²⁵

A „Személyi lap” tartalmára és rendeltetésére vonatkozóan mind ez ideig nem sikerült fényt deríteni. Feltételezhető, hogy szerepet játszott az érdemrend lecserélésének elbírálásánál.

A felhívást — amint látható — sem aláírással, sem keltezéssel nem látták el. Mindez arra enged következtetni, hogy a benne foglaltak végrehajtása nem követelt szigorú teljesítést. Ezt a feltételezést az bizonyítja, hogy napjainkban (1983 január) még számosan vannak olyan kitüntetettek, akiknek birtokában van a KÉR valamely fokozata. Elhalálozott kitüntetettek hozzátartozóinál is fellelhetők az érdemrendek példányai.

Arra vonatkozóan nincsenek megbízható adataink, hogy minden KÉR-rel kitüntetett személy megkapta-e az említett felhívást. Pontosabban fogalmazva, küldött-e az Elnöki Főosztály minden kitüntetettnek felhívást és „Személyi lapot.”

Egy, a kicserélést dokumentáló okirat szövegét az alábbiakban idézzük:

„Mellékelten küldöm a régi Köztársasági Érdemrend kitüntetés helyett a Népköztársasági Érdemrend I. fokozatát és kérem, hogy a borítékban lévő levél alapján járjon el.

Budapest, 1950. március 29.

Szabó Piroska²⁶
(aláírásnymat)

A „borítékban lévő levél” tartalmának felderítése, csakúgy mint a „Személyi lap”-é, a jövőbeni kutatás tárgyát képezi.

Felcserélése

A KÉR közel hároméves adományozási időszakában — a már említett — 31 személy részesült a kitüntetés másodízbeni elnyerésében, megkapva az érdemrend korábbiánál magasabb fokozatát. Egy érdemrend kitüntetés-jelvényének felcserélésére vonatkozó okirat szövege:

„A köztársasági elnök úr folyó évi október hó 30-án kelt elnöki elhatározásával hozzájárult ahhoz, hogy a 2794/1947. M.K.E. számú elnöki elhatározással Miniszter úr részére adományozott Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztje a csillaggal az Érdemrend nagykeresztjének jelvényeivel felcseréltessek.

Amidőn erről Miniszter Urat örömmel értesítem, felkérem, hogy meglévő kitüntetési jelvényét kicserélés végett hozzám megküldeni szíveskedjék.

Budapest, 1947. október hó 30.

Dinnyés Lajos²⁷
(aláírásnymat)

25 Egy eredeti példány a szerző magángyűjteményében.

26 Eredeti okirat, fotókópiája a szerző magángyűjteményében.

27 Eredeti okirat, fotókópiája a szerző magángyűjteményében.

KÉR különböző fokozatait még együtt viselheték a Horthy-kitüntetések: (Magyar Érdemrend és Koronásérem) fokozatainak jelvényeivel.²⁸ A kitüntetések viselése sorrendjében a KÉR fokozatai közvetlenül megelőzték a MÉR hasonló fokozatait.

Olyan esetekben, amikor a katonai szolgálati szabályzat nem írta elő, vagy a polgári ruházat nem tette lehetővé, illetőleg az alkalom nem kötelezte a KÉR eredeti alakjában való viselését, akkor a jelvényeket helyettesítő ún. „kis díszítményt” lehetett viselni a kiskereszt szalagján a következő előírás szerint:

— babérággal ékesített nagykereszt helyett a babérággal ékesített csillag 25 mm-es átmérőjű kicsinyített mását,

— nagykereszt helyett a nagycsillag 25 mm-es átmérőjű kicsinyített mását,

— középkereszt a csillaggal helyett a közepes csillag 20 mm-es átmérőjű kicsinyített mását,

— középkereszt helyett a középkereszt 18 mm-es kicsinyített mását.

A tiszti kereszt és a kiskereszt viselése minden alkalomkor az eredeti formában történt, ezért nem rendszeresítettek helyettesítésükre „kis díszítményt”.

A kitüntetések magánalkalmakkor kisebbített alakban („en miniature”) is viselhetők voltak.²⁹

Létező és megsemmisített példányok

A kitüntetés történetének végéhez közeledve — az érdekeltek és az érdeklődők részéről — természetes a kérdés, mi lett a további sorsa a KÉR-nek és hány darab létezik még belőle az országban.

A magyar állampolgárok számára adományozott 942 érdemrend (4. sz. táblázat, 164. o.) sorsának nyomon követésére vállalkozni legalább olyan nehéz, mint a még létező érdemrendek mennyiségének felbecsülésére. A megtekintett, tudott és ismert 95 db (6. sz. táblázat, 166. o.) nem több, mint 10%-a a fent említett 942-nek. Ez azt jelenti, hogy (942—95) 847 jelvény holléte ismeretlen. Korábban már említettük, hogy a Pénzverőben — minden bizonnyal — nem kis számú elkészült és félkész jelvény lehetett az érdemrend megszüntetése időszakában (1949 október). Szerény becslések szerint ez a szám 50—60-ra tehető. Összesen 847 + 50, 60 db. vagyis kb 900 honos KÉR-jelvény kereshető. Annak pontos fölmérése, hogy a főváros meg nem tekintett múzeumaiban, művelődési házaiban, a vidéki muzeális anyagokat őrző helyeken, kitüntetteknel és rokonainknál, magángyűjteményekben stb. hány darab és milyen fokozatú kitüntetés létezik még, szinte lehetetlen.

Az ismert számadatok mellett még olyan hiteles adataink is vannak, amelyek figyelembe vétele teljesen elbizonytalanít a KÉR meglévő példányainak még a hozzávetőleges megbecsülésében is. Pl. babérággal ékesített nagykereszt adományozása magyar állampolgárok részére 5 alkalommal történt (2. és 3. sz. táblázat, 162., 163. o.). Jelenleg a múzeumok és a magángyűjtők birtokában bizonyítottan 7 darab található (6. sz. táblázat, 166. o.). Másik példaként említhetjük: e tanulmány befejezésekor kaptunk tájékoztatást arról, hogy az egyik vidéki vármúzeum tulajdonában a KÉR úgynevezett „alapsorozat”-ának fokozatai — nagykeresztől a kiskeresztig — megvannak és megtekinthetők. Hány ilyen, és hasonló múzeum létezik? A két példát azért említtük, hogy illusztráljuk a felbecsülés nehézségét é bonyolultságát.

²⁸ *Magyar Közlöny*, 1946. december 28., 296. szám.

²⁹ L. a 28. számú lábjegyzetet.

Mindezek ellenére mégis csak vállalkozni kell arra, hogy leírjuk elképzeléseinket az érdemrend fennmaradt példányainak számát illetően. A kutatás során gyűjtött tapasztalatokra támaszkodva feltételezzük, hogy a keresett kb. 900 db érdemrend 4—5%-a múzeumokban és hasonló jellegű objektumokban (35—45 db), 2—3%-a kitüntetetteknel vagy családtagjaiknál (20—25 db), 4—5%-a pedig magángyűjteményekben létezhet (35—45 db). Ez összesen 90—115 db.

Megközelítően hasonló eredményhez jutunk, ha egyszerűen azt állítjuk, hogy különböző helyeken ugyanannyi érdemrend létezik még, mint amennyiről bizonyítottan (95 db) tudomásunk van (6. sz. táblázat, 166. o.).

Ismételni kívánom, hogy ez nem egyéb, mint számokkal és százalékrészekkel való manipulálás. Amit biztosan állíthatunk a KÉR (érdemrend fokozatai) létező mennyiségéről, az 95 db.

Megsemmisítése

Az írásos dokumentumok azt bizonyítják, hogy 1949 novemberétől 1950 ápriliséig tartott az érdemrendek visszaküldésének, illetőleg összegyűjtésének folyamata, amelyet a — kitüntetést kicserélő okirat — igazol.

Bizonyosan nagy számú érdemrend került vissza az Elnöki Hivatal, illetőleg az Elnöki Tanács illetékes osztályára. Ebből a mennyiségből kaptak a múzeumok el-látmányként és néhány gyűjtő, akik kéressel fordultak az Elnöki Tanácshoz gyűjteményük anyagának fejlesztése érdekében.

Átvételi nyilvántartással, vagy raktározási kimutatással, illetőleg az összegyűjtött jelvények valamely szervnek, vállalatnak történő átadását bizonyító írásos anyaggal ez ideig nem találkoztunk.

Az összegyűjtött és megmaradt érdemrendmennyiséget feltételezhetően visszashállították az Állami Pénzverőbe, ahol zománctalanítás után az ezüstanyagot újra felhasználták.

A KÉR — születésétől megszüntetéséig — mindössze 36—38 éves múlta visszatekintő „kortárs történetű” kitüntetés. Ezért is volt viszonylag könnyű a kutatása, hiszen az írásos dokumentumok mellett ma még élő személyek (az érdemrend története valamely részének ismerőjeként, kitüntetettként, stb.) olyan jelentős információkkal szolgáltak, amelyek, ha másodlagos kutatási forrásként is, de nélkülözhetetlenek voltak az ismeretlenek felderítéséhez, és a részben ismertek kiegészítéséhez.

Úgy érezzük, hogy az írásos dokumentációk alapján és sokak segítségének hasznosításával sikerült végül is a KÉR életútjának összeállítása. Azok a területek, amelyek felderítése nem járt eredménnyel, a jövő kutatás feladatát képezik.

A még létező fehér foltok egyik oka talán az, hogy a háború befejezését követő években még nem volt arra lehetőség, hogy a KÉR történetének eseményeit az illetékes szervek és intézmények pontosan regisztrálják. Az elmúlt társadalmi és politikai harcokban, sőt megrázkódtatásokban sem szegény közel négy évtized alatt többször semmisült meg akarva, vagy akaratlanul írásos és tárgyi bizonyítékok sokasága, köztük kitüntetések, és az azok szerepét igazoló dokumentumok.

Nem tudtuk felderíteni a KÉR megszüntetése utáni elhelyezését és megsemmisítésének körülményeit; a zománcozatlan érdemrendek eredetét; a láncos nagykereszt aranyosillagát és a közép-, vagy nagykereszt szalagjának katonai tagozatú változatát.

Az utóbbi kettő létezésére írásos utalás található,³⁰ az előbbieket mint objektumok léteznek. Néhány hitelt érdemlő írásos dokumentum és tárgy (aranycsillag, katonai tagozatú szalag) szükségeltetne ahhoz, hogy a KÉR történetét még teljesebbnek mondhassuk.

Epilógus

A Köztársaság alapította valamennyi kitüntetés³¹ — érdemrend, díj, érdemérem, emlékérem, díszérem — viselése, egy kivételével, napjainkban is engedélyezett.

A 44.678/Elnökség — 1949. számú körrendelet többek között a következőkre intézkedik:

„A „Magyar Köztársasági Érdemrend és Érdemérem” jelvényei, a szalagsávokat is ideértve, jelen körrendeletem megjelenése után nem viselhetők.

Budapest, 1949. október 29.”³²

Nagy kérdőjel az érdemrend történetében az a szigorúság, amely az adományozás megszüntetését, a viselés megtiltását, majd a jelvények megsemmisítését kiváltotta.

Igaz, a tanulmány elején elzárkóztunk attól, hogy az érdemrend története mostoha-gyerekként való kezelésének okaival foglalkozzunk, most mégis — számadatokra, időpontokra és történésekre hivatkozva — kísérletet teszünk annak felvázolására, hogy milyen szerepet játszott a KÉR létezésének időszakában. A kutatás során gyűjtött tapasztalatok azt bizonyítják, hogy a kitüntetés „életútja” egy nagyszerű kor-szak eseményeit is regisztrálja.

A KÉR-t nem lehet pusztán a törvények, a rendeletek és a szabályok paragrafusai és szankciói alapján megítélhető kitüntetésnek tekinteni. Olyan társadalmat formáló harcok időszakában született, amikor a politikai küzdőtér középpontjában a hatalom eldőlésének, a jobb-, vagy baloldali erők győzelmének kérdése állt. Ennek a bonyolult küzdelemnek részeseként és függvényeként szolgálta a forradalmi átala-kulás egyik lépcsőfoka, a köztársaság építése és megerősítése érdekében kimagasló érdemeket szerzett személyek elismerését.

Minden kitüntetésre érvényes az az elv és gyakorlat, hogy mennyiségileg az alapí-tási célokban meghatározott (munka, tudomány, sport, kultúra stb.) területen szer-zett érdemek nagysága és gyakorisága arányában kerülnek adományozásra.

A KÉR évenkénti és állampolgárságonkénti adományozási számának alakulása figyelmet érdemlő megállapításokra enged következtetni.

1947-ben a magyar állampolgárok részére adományozott 340, a szocialista orszá-gok állampolgárainak adományozott 97 és a nyugatiaknak adományozott 118 darab kitüntetés az érdemrend egyeduralmát jelentette az érdemek elismerésében, a rajta kívül akkor létező egyetlen kortárs kitüntetés, a „Magyar Szabadság Érdemrend” mellett, amely azonban adományozási célját tekintve nem kötődött közvetlenül a köztársasághoz, hiszen a partizán- és ellenállási tevékenység elismerésére alapí-tották. Az érdemrend — fent említett — egyeduralma és a nyugatiaknak adomá-nyozott viszonylag nagy száma egy politikai állapotot és törekvést tükröz.

1948-ban, a társadalomban folyó küzdelem kiegyezésének egyik jeleként, azt tapasztaljuk, hogy a köztársaság megerősödéséért munkálkodók az előző évhez vi-szonyítva nagyobb számban kapják (456 személy) kitüntető elismerésüket a KÉR valamely fokozatát, ugyanakkor azonban a centennáriumi év hagyománytisztelőnek kifejezésére alapított „Kossuth Érdemrend” mellett a „Kossuth-díj”, de különösen

³⁰ L. az 1. és 5. számú lábjegyzetet.

³¹ „Magyar Szabadság Érdemrend”, „Magyar Köztársasági Érdemrend és Érdemérem”, „Kossuth-híd emlékérem”, „Magyar Köztársasági Sport Érdemérem”, „Közbiztonsági Szolgálati Jel”, „Magyar Munka Érdemrend és Érdem-érem”, „Köztársasági Elnök Elismerésének Koszorúja”, „Kossuth Érdemrend”, „Kossuth-díj”, „48-as Díszérem”.

³² *Honvédségi Közlöny*, 1949. november 1., 31. szám.

a „Magyar Munka Érdemrend és Érdemérem” alapítása már a szocialista erők előretörését jelezte, és ez vitathatatlanul kifejezésre jutott az utóbbi kitüntetés ötágú csillag-szimbólumában, valamint a szocialista országok állampolgárainak adományozott nagyszámú, 203 darab kitüntetésben. A nyugati országok állampolgárai ugyanabban az évben mindössze 17 kitüntetést kaptak.

1948 végéhez közeledve — az erőgyensúly megbomlása következtében — egyre inkább csökken a KÉR adományozásának száma.

A Magyar Közlöny 1948. augusztus 1-i 173. száma arról tanúskodik, hogy a Margit-híd teljes szélességében való újjáépítése terén kifejtett eredményes munkáért adományozott kitüntetések között egyaránt képviselve van a „Kossuth Érdemrend”, a „Köztársasági Elnök Elismerésének Koszorúja”, a „Köztársasági Érdemérem” és a „Magyar Munka Érdemérem”. Ez a jelenség nem más, mint a társadalomban folyó politikai küzdelemnek a kitüntetések adományozásában történő kifejeződése.

1949 már a fordulat utáni esztendő, a Magyar Népköztársaság megszületésének időszaka. 1948-hoz viszonyítva a harmadánál is kevesebbre csökken a KÉR-adományozások száma, majd az év októberétől kezdődően meg is szűnik. Az új államforma kiépíti kitüntetésrendszerét és megszünteti a régit.

Igaz, hogy a KÉR nevében viselte a megszűnt államformát, igaz hogy származása és külalakja visszavezethető a letűnt Horthy-rendszer legismertebb érdemrendjéhez, az is igaz, hogy jó néhány, a KÉR valamely fokozatával kitüntetett személy ellensége volt a demokráciának és a szocializmus építésének, de végül is a KÉR, mint objektum, ha szabad egy tárgyra ezt a kifejezést használni, „végigszerepelte” a köztársaságot, a magyar történelem e progresszív időszakát.

Lecserélték, bevonták, megsemmisítették az összegyűjtött példányait, mert viselnie kellett a túlhaladottság következményeit.

Mindenek ellenére megmaradt példányai ma is legszebb és legértékesebb darabjai a múzeumok és magángyűjtemények kitüntetésanyagának.